

Créditos a la presente edición

Coordinación académica

Emilio Cruz Gómez
Sara Elena Mendoza Ortega

Coordinación contenidos

Elisa Vivas Zúñiga

Compilación y participación en la selección de palabras

Nicolás Eusebio Sánchez López
Diego Peñate Díaz
Ezequiel Vázquez Martínez

Traducción a la lengua ch'ol

Nicolás Eusebio Sánchez López
Diego Peñate Díaz
Ezequiel Vázquez Martínez

Coordinación gráfica y cuidado de la edición

Greta Sánchez Muñoz
Adriana Barraza Hernández
Ricardo Figueroa Cisneros

Seguimiento editorial

Ma. del Carmen Cano Aguilar

Revisión editorial

Alejandro Silva Solís
Erika María Luisa Lozano Pérez

Diseño y diagramación

Ricardo Valverde González
Mario Armando Vázquez Varas
Paloma Casados Palomares
Ricardo Pérez Rovira

Diseño de portada

María Isabel Gómez Guízar

Leo y escribo en mi lengua. MIBES 3. Ch'ol. Vocabulario. D. R. © Instituto Nacional para la Educación de los Adultos, INEA. Francisco Márquez 160, col. Condesa, México, D.F., C.P. 06140. Primera edición 2008.

Esta obra es propiedad intelectual de sus autores y los derechos de publicación han sido legalmente transferidos al INEA. Prohibida su reproducción parcial o total por cualquier medio, sin autorización escrita de su legítimo titular de derechos.

ISBN *Modelo Educación para la Vida y el Trabajo.* Obra completa: 970-23-0274-9

ISBN *MEVyT Indígena Bilingüe con Español como segunda lengua:* 970-23-0500-4

ISBN *Leo y escribo en mi lengua.* MIBES 3. Ch'ol. Vocabulario.

Mi kpejkañ juñ yik'oty mi kis'ijbuñ tyi lak ty'añ ch'ol. MIBES 3. Ch'ol. Xpásty'añ ch'ol: 978-970-23-0833-1

Impreso en México

Ibäl

Iyopol

Pästyäl	4
Ik'änol ñelts'ijb	5
Ñelts'ijb.....	5
Ipästyäl tsolts'ijb, yu'k'el yik'oty ik'äñi'bal.....	6

Pästyäl

Ili wuty e'tyel jiñäch tsa'bä mejli yik'oty tsa'bä tyajli tyi ityojlelo'b iye'tyel tyi Departamento de Atención a Grupos Étnicos yik'oty ikoltyayajo'b año'bä tyi *Departamento de Oficinas Centrales*.

Ili xpäs ty'añ tsa' mejli cha'añ mi ik'äño'b jiñi xkäñ juñ yik'oty cha'añ mi imejlel ich'ämbeño'b isujm jiñi ty'añtyak mu'bäj ich'ämtyak tyilel jiñi juñ che'ächbä bajche' ijun xk'äñ juño'b, juñ cha'añbä pejkäñtyel, päkä' juñ yik'oty juñ xkoltyayajbä.

Yik'oty ja'el cha'añ mi lak p'äty-esañ tyi pejkäñtyel o tyi ts'ijbuñtyel lak ty'añ ch'ol yik'oty ja'el tyi kaxlañ ty'añ, jiñ ikaj tsa' ts'itya' mejli tyi tyoj ili ty'añtyak melbilbä ilaj tyi juñ mu'bä imejlel ik'äño'b jiñi xpäs juño'b yik'oty cha'añ mi ip'istyäl ity'año'b lak pi'älo'b ch'oyolo'bä tyi ilumaleltyak Tila, Tumbalá yik'oty Sabaniya.

Ik'añol ñelts'ijb

Ñelts'ijb	
Yi.	yilal
Mk'cha'.	Mach k'ax cha'leya
Tyäk'.	Tyäkty'añ
Tsuy.	Tsuy ty'añ
K'.	k'aba'äl
K'cha'.	K'axcha'leya
Picha'.	Pi'le cha'leya
K'exk'.	K'ex k'aba'äl
Cha'.	cha'leya
Päscha'.	Päs cha'leya

Ipästyäl tsołts'ijb, yu'k'el yik'oty ik'äñi'bal

Tsołts'ijb	Uk'elty'añ	Ik'äjñi'bal
A	aj	am
B	be	bechel
Ch	che	chemel
ch'	Ch'ej	ch'ejew
E	ej	ejmech
I	lj	ik'
J	jota	jomol
K	ka	pajal
K'	K'a	K'ajal
L	ele	letsel
M	eme	mal
N	ene	näna'
Ñ	eñe	ñäkäl
O	o	otyoty

Tsolts'ijb	Uk'elty'añ	Ik'äjñi'bal
P	pe	Pejpem
p'	p'e	P'ejty
R	ere	rachal
S	ese	säpäl
T	te	takal
Ts	tsä	tsäts
Ts'	ts'ä	ts'ak
Ty	tyi	tyäk'oñel
ty'	ty'i	ty'oxol
U	uj	uch'
W	wäj	wajleya
X	xä	xi'baj
Y	ye	ye'bal
Ä	äj	älasäl
'	ts'ujk	bu'ul

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Ch'ajañ tyak'iñ	K'	Ich'ajñalel chuki añtyak bä lak cha'añ, mu' bäj lak tsuy tyi lus. <i>Tsuyu tyi lus jiñi ich'ajñal jiñi juk'o' pisil.</i>
K'äsä'b	K'	Che' mi isu'beñtyel jiñä lum weñ tsätsbä tyi pikol ba' ma'añik mi imejlel tyi ipäjk'el ixim mi bu'ulik. <i>Tyi k'äsä'b lum mi iweñ p'ojlel ok'lel.</i>
Päk' wuty/tya' juk	K'	Añba chu' añtyak tyi lak pächälel ik' päk'ä päk'bä, mi ityajoñla che' mi' bäk' loksanoño'blaj tyi jumpaty che' aläloñtyalaj. <i>Añ uxp'ej (päk wuty/tya' juk) tyi kpächälel.</i>
Ajkum ts'u'	K'	Junkojty xtye'lemuty chäkchijbäj itsutsel, chañ ch'exambäj iyok yik'oty tyamjälañbä ibik', mu'bäj iyajñeltyak ba' pulbiltyak ilumil cholel. <i>Jiñi xromis woli iyajñesañ ajkumts'u' tyi ichol.</i>
Ajñi'b	k'	Ba' mi ilojtyel chuki yestyak. Tsa' tyojp'ij iyajñi'b ktyumuty.
Ajñi'bäl	k'	Jiñäch jumpejty lum baki mi iyujtyel chumtyäl. <i>Mach ñoj weñix jiñä ajñi'bäl.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Alasty'añ	K'	Jiñäch ty'añ mu'bäj its'ijbuñtyel o mi iyäjlel cha'añ mi icha'leño'b tse'ñal lak pi'älo'b. Jiñi tyeku tsa' yälä alasty'añ. <i>Yom abi lak kity jiñi ts'i'i, ak'eñ acha'añ ya'i.</i>
Añbä chu' mi ik'ajtyiñ		Jiñäch lak pi'äl mu'bäj ik'ajtyiñ chu'bä yom. <i>Kom jk'ajtyiñ klus cha'añ mi kotsañ tyi kotyoty.</i>
Axñal	K'	Jiñ machbä añik mi iyäk' tyi k'axel ik'äk'al k'iñ. <i>Weñ kolel axñal mi iyäk' koleltye' che' tyobä jemtyäl iyopol.</i>
Bajche' yu'bil pamil		Jiñäch bajche' yu'bil awu'biñ tyi apusi'k'al o tyi atyojlel. <i>Weñ ch'ijyem woli ku'biñ kome tsa' sajtyi kalämuty.</i>
Bämatye'eltyak	K'	Jiñäch pejtyeleltyak bätye'el añtyakbä tyi matye'el. <i>Jiñi ejmech jiñäch bätye'el mubä' ik'ux wajtyañ.</i>
Bij	K'	Jiñäch ba' mi' ñumel ik'axel lak pi'älo'b. <i>Xñoxwañ woli tyi xämbal tyi bij.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Bujtyäl	K'	Bul letsembä lum, jiñäch ja'el jiñi alä wits. <i>Jiñi bujtyäl mach yujilik bujtye'el tyi ja'.</i>
Ch'ijyemlel	K'	Jiñ che' mach tyijikñayik mi laj ku'biñ pamil. <i>Lekojix ich'ijyemlel jiñi ktyaty kome tsa' ipulbeyo'b iyotyoty.</i>
Ch'o'ch'ok	Päscha'	Ipejtyel chuki machbä ñuk o kolem. <i>Ch'o'ch'ok jiñi we'tye'.</i>
Ch'ujlel	k'	Kuxulbä tyi lak tyojlel machbä k'ajañ tsikilik tyi k'elol. <i>Tyip' tyip'ñaj (woli/chonkol) tyi bäk'eñ kchu'jlel.</i>
Cha'k'el	k'	Tyi cha' weñ k'elol chu' bäj tsa' ujtyi lak mel. <i>Mi icha'k'el ijuñ jiñi chuty alo'.</i>
Chajpäñtyelbä	cha'	Tyi weñ chajpäñtyelakbä cha'añ tyoj mi lak mel jiñi e'tyel o cha'añ weñ mi lak pejkañ juñ. <i>Ijk'äl mi ikajel ichajpäñtyel jiñi k'ux waj tyi kotyoty.</i>
Chajpaya	cha'	Iweñ ña'tyän'tyel chu'bäj mi lak mel. <i>Tyi iskwela mi' kajel chajpaya wäle cha'añ k'iñijel ijk'äl.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Chäklemañ	päscha'	Jin che' añ chuki mi' ak'el bajche' k'ajk, ma'añik mi puloñlaj. <i>Jiñä ik'äk'al ipoko lak tyaty weñ chäkleman.</i>
Chañ/ipam	picha'	Iña'tyletyak jiñi kolem matye'el, wits. <i>Weñ chañ ipam jiñi kolem wits.</i>
Chu'bä mi iyujtyel	k'	Jiñäch chu'bäj mi iyujtyel tyi lak lumal, machbä muk'ik' iñajyel icha'año'b lak pi'äl. <i>Wajali tsa' weñ ujtyi tsäñsaj tyi kchuty lumal.</i>
Chu'bä yestyak / Chu'tyak	k'	Pejtyelex chu' tyakbä añ tyi mulawil, mu' bä imejlel lak tyäl, machbä muk'ik' imejlel lak tyäl, mu' bä lak tyaj laj k'el yik'oty machbä o mu'bä lak tyaj laj k'el. <i>Jiñi we'tye' ya'añ tyi mal otyoty.</i>
E'tyelo'b tyi lum	K'	Lak pi'älo'b mu'yo'bä tyi e'tyel tyi lum, mu'bä icha'leño'b pak' yik'oty mu'bäj icha'leño'b chobal. <i>Jiñi wiñik woli tyi chobal tyi lum.</i>
Ejmel	K'	Lum mu'bä iyajlel majlel ba' bäläl che' mi' yä'ch'añ tyi ja'al. <i>Ka'bäl tsa' yajlij majlel choletyak ba' bäläl lum che' tsa' ujtyi ejmel wajali.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Ejtyal/ Ejtyaläl	K'	Jiñäch junk'ej juñ ba' ñotyol mi ityilel iyejtyal chu'tyakbä añ tyi pañmil. <i>Jiñi lyejtyal lak ch'ujuña' ñotyol tyi ixujk otyoty.</i>
Ijak'bal	Cha'	Jiñäch ty'añ mu'bä ik'äjnel cha'añ mi iyäk'eñtyel che' añ chuki mi ak'ajtyiñ o isutyk'esäntyel ty'añ che'añ chuki mi ik'ajtyiñtyel. <i>Jiñä ktyaty tsajñi ik'ajtyiñ iyijñam, ma'añik tsa' ak'eñtyi ijakbal.</i>
Ijuñilel aloñel	K'	Junk'ej juñ mu'bä ich'äntyilel tyik'oneltyak bajche' yom mi ik'äjñel tyak antyakbä chu'bä añtyak. <i>Jiñä ijuñilel aloñel icha'añ lario.</i>
Ityikwälel	K'	Jiñäch ityikwälel pañmil o ityikwälel Chu'bä yestyak mu'bä ityikwañ. <i>Yowyowña ityikwälel k'ajk.</i>
Iyejtyal lum	K'	Iñuklel lum mu'bä its'ijbuñtyel o mi' bojñel tyi junwejch juñ. <i>Mi ach'äm majlel lyejtyal alum cha'añ mi awäk'eñtyel atyak'iñ.</i>
Iyejtyal mälonel	K'	Jiñäch majtyañal mu'bä iyäk'entyelo'b che' imäjlel alas o e'tyel. <i>Jiñä x-alaso'b tsa' ak'eñtyiyo'b iyejtyal mäloñel.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Iyum pañmil	K'	Jiñäch mu'bä ikäñtyan pañmil, chumlo'bä tyi ch'eñ, tyi pam wits. <i>Jiñä xwujty tsa' majli ipejkañ iyum pañmil.</i>
Ja'lumil	K'	Lum ba' mi iläntyäl ja' yik'oty ba' yäxpamañ mi ikoletyak aläpimel. <i>Yäxpamañ jachix jiñi chili'b ya'i tyi ja'lumil.</i>
Jelchojk	Päscha'	Jinche' mach junlajalik iñuklel, ityamlel, ichañlel chu'tyakbä añ tyi pañmil. <i>Jelchojkyik ibojtye'lel otyoty.</i>
Joñtyol	Päscha'	Ich'ejlel lak pi'äl che' mich'. <i>Aña' weñ joñtyol.</i>
Jujchiyaj	Cha'	Jiñ che' mi ijujchintyel tsutseläl. <i>Chonkol ijujchiñ itsuktyi' xtyeku.</i>
Juk'o' pisil	k'	E'tyiji'bäl mu'bä ik'äjñel tyijuk'el bujkäl, wexäl. <i>Weñ tyikäwix jiñä juk'o' pisil.</i>
Junlajal	päscha'	Jiñ ixä lu' lajalbä its'ijbal, ikolemllel chu'bäyestyak. <i>Jiñä x-alaso'b junlajal ibujko'b.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Juñ mu'bäj ipejkäñtyel	k'	Junts'ajl juñ mu'ba ikäjñel cha'an mi ipejkäñtyel baki mi ich'ämtyilel ka'bäl ts'itya'ty'añtyak. <i>Ili juñ mu'bäj ipejkäñtyel mi ichämtyilel tse'ñaj ty'añ.</i>
Juñ tyem melbilbä	K'	Jiñäch junk'ej juñ mu'bä ityech ambä iye'tyel tyi lak lumal che' añ chu' mi iyujtyel tyempabä tyi jump'ej otyoty o ba'tyak jach, che' añ chu' ñuk ik'äjñi'bal mi iña'tyaño'b. <i>Jiñi wes tsa' ityechej juñ tyem melbilbä ak'bi ya'l tyi iskwela.</i>
Juñilel ts'ak	k'	Jiñ mu'bä its'ijbuño'b ochel tyi juñ jiñä xtsäkaya cha'añ mi imejlel achoñbeñtyel ts'ak o che' bajche mi imejlel ijajpel ts'ak. <i>Jiñä xts'äkaya tsa' iyäk'ej ijuñilel its'ak xk'am-äjelo'b.</i>
Juñlajal	picha'	Che' mi isu'beñtyel che' mach jelchojkyik añ jiñä chu'bäyestyak. <i>Juñlajal lak melbal tyi ityojlel yañtyakbä lak kpi'älo'b.</i>
Juñwejch juñ su'boñel	k'	Ya'äch baki mi its'ijbuñtyel cha'añ isujbel ty'añ che' añ chuki mi ikajel tyi ujtyel.

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
k'aba'ältyak	k'	Jiñäch ty'añ mu'bä laj k'añ cha'añ mi laj käk'eñ ik'aba' lak pi'älo'b, bälmatye'el, aläk'äl, tye'tyak, pejtyelel aňtyakbä ila tyi pañmil mu'bä imejlel laj k'eltyak yik'oty machbä tsikilik. <i>Xmateyu, bajlum, pech, ch'ujtyej, ñichpimel, tsäñal.</i>
K'ajk	k'	Jiñ mukbä itsäjyel tyi ak'lel cha'añ mi ipäse' ixojo'blel tyi pañmil. <i>Añix k'äjk tyi iyotyoty xchekel.</i>
K'ajk	K'	Jiñäch lemlemñabä mu' tyi lejmlel che'añ chu' mi lak pul yik'oty mi ipuloñla ja'el. <i>Weñ k'ux tsa' ipulu jk'äb jiñi k'ajk.</i>
K'ajk lus	k'	Jiñäch ip'ätyälel ik'äk'älel K'ajk mu'bä ich'äntyilel tyi ch'ajañ tyak'iñ. <i>Tyi klumal añix ik'äk'alel lus.</i>
K'iñijel		Mojñel pusik'aläl che'an tyijikñäyel lak pi'älo'b. <i>Xmarya woli imelbeñtyel ik'iñilel cha'añ tsa' ts'äkyäyi ija'bilel.</i>
K'uñ	Päscha'	Jiñtyak machbä tsätstyakik chu'bä añ tyi pañmil che' bajche' lum, tsutse joläl, yik'oty yaňtyakbä. <i>Weñ k'uñ ichoj jiñi aläl.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Käy	Cha'	Che' ma'añix mi lak ch'äñ ch'ämalel jiñi chu'bä tsa' lak ch'ämä k'otyel o yik'oty añtyakbä chu' mi lak mel.
Kolbilbä	Päscha'	Jiñ che' ma'añik chu' mi lak su'beñtyel che' añ chu' mi lak ch'äm o mi lak mel. <i>Jiñi kolbilbä lak pi'äl tyijikña woli tyi xämbal.</i>
Kolemixbä lak pi'äl	K'	Lak pi'älo'b año'tyakixbä ija'bil. <i>Kolemixbä lak pi'äl woli imajlel tyi k'el juñ tyi iskwela.</i>
Letyo k'iñ	K'	Ik'ajel pañmil, che' läk'äl mi iñumel lak ch'ujuña' tyi ibijlel k'iñ. <i>Ik' selañ iwuty jiñi k'iñ kome woli tyi letyo yik'oty lak ch'uju ña'.</i>
Lok'ib	Mk'cha'	Jiñäch ty'añ mu'bäj laj k'äñ cha'añ mi lak su'be' bajche'mi ikälel o tsa' käli iwuty laj ke'tyel. <i>Jiñi lok'ib ke'tyel ili ja'bil weñ uts'ak.</i>
Lumil e'tyel	K'	Jumpejty lum ba' añ chu' mi ipäjkel tyak. <i>Ya'i tyi ilumil e'tyel weñ uts'ak mi ikolel koyo'.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Machbä pi'tya'bilik		Machbä lakujilik chu' mi ikajel tyi ujtyel o machbä wolik lak pijtyañ. <i>Mach pi'tya' bilk jiñi k'amäjel tsa'bäj ityaja lak tyaty tyeku.</i>
Majtyañ	K'	Chu'bä mi lakä'k'eñtyel che' mi lak mäl alas, ajñel yik'oty ja'el che' weñ mi lak mel lakejtyel o jiñ che' añ chu' weñtyak mi lak mel. <i>Tsa' ak'eñtyi imajtyañ jiñi wañ cha'añ tsa' imälä ajñel.</i>
Matye' ts'i'	K'	Ts'i' ambä tyi matye'el, yujilbä k'ux bätye' eltyak, yäxem itsutsel yik'oty tyam iñej. <i>Jiñi matye' ts'i' woli ik'ux alä me'.</i>
Melbaläl	Päscha'	Jiñäch mu'bäj imelo'btyak tyi lak lumal bajche' jiñi k'iñijeltyak. <i>Tyi klumal mi imelo'btyak jiñi ik'iñilelo'b xchämel.</i>
Mu'bä ik'äjñetyak yik'oty lus	K'	Jiñtyak añbä chu' antyak lak cha'añ tyi lakotyoty mu'bä ik'añ lus cha'añ mi imejlel lak k'añ tyi e'tyel. <i>Jiñi juk'o' pisil mi lak tsuy tyi lus.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Mukubij	K'	Japalbä lum ba' mi iñumel ik'axel lak pi'älo'b. <i>Tyi mukubij mi lak majlel cha'añ oraj mi laj k'otyel tyi lak kotyoty.</i>
Ña'tya ty'añ	K'	Ty'añ o jumuch' ts'itya' ty'añ mu'bäj laj k'alty' beñtyel cha'añ mi lak ña'tyañ chuki jiñi o chuki yes. <i>Añtyajol lak pi'älo'b mi ik'äño' cha'añ mi imalo' majtyañ.</i>
Ña'tyibal	K'	Jiñäch tyi ikäñol chu' tyak añtyi pamil. <i>Añ iña'tyi'bal xk'el juñ.</i>
Ñaxam su'boñel	Päscha'	Tyik'oñel mu' bäj isu'beñoñla chu'bäj weñ yik'oty machbä weñik tyi melol cha'añ ma'añik chu' mi lak cha'leñ. <i>Tsa' ñaxam su'beñtyi jiñi karlus cha'añ ma'añix mi ichän jap lembal.</i>
Ñelts'ijb	Päscha'	Jiñäch ts'ijbäl mu'bä ipäs o mi isu'b chuki woli lak ts'ijb o chukibä woli lakäl. <i>Iñel ts'ijbuñtyel jiñi juñ.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Ñichty'añ	K'	Ty'añ mu'bäj its'ijbuñtyel o mu'bäj iyäjlel. Weñ ity'ojol jaxbäj tyi pejkäntyel. <i>Che' tyi ik'iñilel ña'älo'b jiñi alo'b woli ipejkañ ñichty'añ cha'añ pejtyel ña'älo'b ya'bä año'b tyi k'iñijel.</i>
Orno	K'	Pity melbilbä yajñi'b k'ajk ba' mi iñaxam otsaño'b tyi pulel si' cha'añ mi ik'añ ityik'esaño'b kaxlañ waj. <i>Lak tyaty karlus woli ipul kaxlañ waj tyi orno.</i>
Päkä' juñ	K'	Päkbiltyakbä juñ, añ uxpäj k o cha'päjk mi imelo'b cha'añ mi iyäko'b tyi tsiktyiyel chu' ñuk ik'äjñi'bal, bajche' cha'añ iskwela, cha'añ mi iyäk'o' tyi käjñel chu' mi' ichoño'b o jiñäch ambä ts'itya' ty'añtyak. <i>Tsa' ak'eñtyiyon päkä' juñ tyi tyejklum.</i>
Päslib	Cha'	Jiñäch che'añ chu' Ñaxam päp cha'añ mi iñaxam k'elo'b bajche' yilal o bajche' melbil. <i>Jiñi ipäslib kjuñ weñ k'elekñaj.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Päsoñi'b/ tyu'ch'oñi'b		Mu'bä ipäs ba'añ chu'bä mi lak tyaj, o jiñäch mu'bä ipäs baki tyi iyopolel mi lak tyaj mu'bä ikajel lak pejkañ tyi lak juñ. <i>Jiñi (päsoñi'b/tyuch'oñi'b) woli ipäsbeñon baki tyi iyopolel kjuñ mi ikajel pejkañ.</i>
Päy k'am-äjel	K'	Jiñäch che' añ chu' mi' k'otyel tyi uk'el tyi ipaty otyoty o jiñ che' mi tyi ka'bä uk'el jiñi alo'b. <i>Jiñi ts'i' woli tyi päy k'am-äjel kome woli tyi käläx woj.</i>
Pimel	K'	Che' mi isu'bentyel iyalä tye'lelyak maty'el mu'bä ikolelel tyi cholel añ ityajol mi imejlel ik'uxo'b bätye'el yik'oty lak kpi'älo'b. <i>Jiñä me' chonkol ikux pimel.</i> <i>Jiñä kña tsa' majli tyi tyuk' pimel.</i>
Pirma/rubis	K'	Jiñäch iyejtyalel ak'äb mu'bä its'ijbuñtye tyi juñ ch'an ma' käjñel ke acha'añäch jiñä achu'bäyestyak o amelbal. <i>Jiñä xch'okbä kerañ tsa' majli tyi pirma.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Sajl ty'añ	K'	Jiñäch junts'ojl ty'añtyak mu'bä its'ojkel tyi ikaj ts'okts'ijb.
Säk jamañ	Päscha'	Jiñ che' ma'añik mi iweñ ochel ixojo'blel k'iñ yik'oty mach ik'ch'ipañik jiñä pañmil. <i>Säkjamañ tyi säk'ajel.</i>
Säk sajtyel/ tyojsajtyel		Mi ik'äjñel ili ty'añ che' mi iyujtyel machbä ña'tyäbilik. <i>Che' tsi' ik'eleyoñ kña' tyojsajtyel.</i>
Su'bo tyik'oñel	K'	Junwejch juñ mu'bä its'ijbuño'b año'bä iye'tyel tyi lak lumal cha'añ mi isu'beñoñla chuki machbä yomik lak mel. <i>Ila tyi su'bo tyik'oñel mi isu'beñoñlaj cha'añ mach yomik lak choke' jiñi lak misujel tyi ipaty iskwela.</i>
Ts'iñtyilbä su'boñel	K'	Chuty juñ mu'bä lak ts'ijbuñ che' orajach añ chu' mi lak su'beño'b lak pi'äl. Tyi ipam jiñi juñ mi iñaxam majlel ik'aba' majki mi ikajel iyä'k'eñtyel jini juñ,tyi iye'balix juñ mi imajlel ik'aba' jiñi wolibä imel jiñi juñ. <i>Jiñi xmariya chonkol its'ijbuñ ts'iñtyilbä su'boñel cha'añ mi iyä'k'eñ imaystru kome k'am cholkol iyu'biñ ibäj.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Ts'itya' ty'añ	K'	Jiñche'bä much'tyäl ty'añ ts'ijbu'bilbä tyi juñ cha'añ ma' pejkañ kome añ chuki woli isu'be'. <i>Ili ts'itya' ty'añ woli isu'be' tse'najty'añ.</i>
Tse'najty'añ/ Tse'eñtya'añ	K'	Che' mi isu'beñtyel jiñä ty'añ mu'bä iyäjlel wajali mu'bä ityuke' lak tse'ñal o bäk'eñbä mi iyäjlel. <i>Jiñä lak ñojtye'elo'b weñ yujilo'b alol tse'ñajty'añ.</i>
Tsolts'ijb	K'	Che' mi isu'beñtyel tyi juñmujch'lel jiñä itye'eltyak lak ts'ijb. <i>Jiñä “ ty”, “s”, “a”, lamtya jiñäch mu'bä tsolts'ijb.</i>
Tsutsbik'	K'	Che' tsa' ak'eñtyi ik'aba' jiñä bälmatye'el weñ joñtyolbä yik'oty añ itsutsel ibik' che' yilal its'ijbal bajche me' yomo lajal imelbal bajche' bajlum. <i>Jiñä tsutsbik' tsa' mejli itsäñsañ sansón.</i>
Tye'elel pañmil	K'	Jiñäch pejtyelel chu'tyakbä mi lak tyaj laj k'el tyi pañmil bajche' jiñi uts'akbä koleme wits, koleme joktyäk, koleme ja' yik'oty tyak ba'añ uts'aktyakbä iñich pimel. <i>Weñ its'ak jax jiñi itye'elel pañmil kome ya'añ weñ ty'ojolbä ñich pimel.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Tyojel ty'añ	K'	Jiñäch ty'añtyak ts'ijbu'bilbä ochel tyi juñ bajche' jiñä mantartyak machbä muk'ik imejletyak tyi ujtyel. Ityojel-ty'añ cha'añ k'antyesaya jiñäch. <i>Yom mi lak kpäsbeñtyel kãntyesañtyel tyi ts'ijb yik'oy tyi pejkaj juñ tyi lak ty'añ ch'ol.</i>
Uchuñtye'	K'	Jiñäch iwuty-tye' yujilbä mäjk'el yik'oty mi imejlel tyi päjkel ch'añ mi ichojñel, che' yilal its'ijbal ibäktyal bajche' way-ja'as. <i>Wen tsajatyax jiñä kolew uchuñtye'.</i>
Uk'um	K'	Jiñäch iyajñi'b iya'lob lak tyatyina'ob wajali o cha'añ mi ikucho'b iya'al. <i>Jiñä uk'um tsa'ix tyojp'ij.</i>
Wajal	K'cha'	Ileko su'beñtyel o itsuku su'beñtyel lak pi'äl bajche' yilal. <i>Jiñi xwana woli tyi wajal.</i>
Wäy	K'	Ixi'bälel wiñik o x-ixik mu'bä isujtyel tyi xwax, xkuj, bajlum yik'oty yañtyakbä bättye'el. <i>Jiñä iwäy wiñik jinäch wax.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Wes	K'	Jiñä juñtyikil lak kpi'äl añbä iye'tyel tyi lak klumal cha'añ ma'anik mi iyäk' tyi ujtyel wokol, ixku che' añ wokol jiñäch mu'bä imejlel ityoj-esañ. <i>Jiñä wes woli tyi meloñel.</i>
X-aloñel	K'	Che' mi isu'beñtyel lak kpi'äl mu'bä iyäle' chuki tsa' ujtyij o wolityobä tyi ujtyel, cha'añ mi ilu' ña'tyaño'b o mi iñäch'tyaño'b lak kpi'älo'b.
Xk'ajtyibety	K'	Jiñäch juñtyikil wiñik mu' báj ik'ajtyiñ ibety lak pi'älo'b, añ tyajol añ mi ichilbeño'b iyotyoty lak pi'älo'b cha'añ ma'añik mi isätyo'b ityak'iñ. <i>Jiñi xk'ajtyibety woli ikäch kyumijel.</i>
Xk'ajtyiyaj	K'	Juñ mu'bä cha'leñ k'ajtyiyaj tyi ityojlel ñuko'bä iye'tyel tyi lumaltyak.
Xkotyayaj-juñ	K'	Jiñäch juñ mu'bä ik'äjnel cha'añ mi ikotyañ ipäs ña'tyibalältyak jiñä xkãñtyesaj o xpäs juñ.
Xojo'b	Cha'	Che' mi' isu'beñtyel iyäxñälel k'in tyi säk'ajel yik'oty che' weñ ity'ojoljax ik'äk'älel pañmil- <i>Weñ k'uxatyax ixojo'blel k'iñ tyi xiñk'iñil.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
X-oñ isaj ty'añ	K'	Jiñäch jiñi ityäj'ib mu'bäj iyoñ-esañ majlel chu'tyak mi laj käl. <i>Woli tyi ñuxijeltyak jiñi pech ya'i tyi ja'.</i>
Xpästy'añ	K'	Jiñäch juñläjts juñ baki mi ityiletyak tsätsbä ty'añ machbäj muk'ik ach'ämbeñ isujm, wä'i mi imejlel atyajbeñ isujmlel jiñä awombä añä'tyañ. <i>Sajkañ tyi xpästy'añ machbä wolik añä'tyañ.</i>
Xuyuy	K'	Juñtyejk tye' ik' woxo woxbä iwuty mi iyäk', yik'oty mi ik'äño'b ja'el bajche' ts'ak cha'añ mi iläm ja' tyä'. <i>Kukulaj tsepbeñtyilel ipaty xuyuy yik'oty iyopol cha'añ mi lak ch'äxbeñ ijap jiñi aläl kome woli tyi ja'tya'.</i>
Yalo'pa'	K'	Jiñäch ja' bixetyikbä mi ityikiñ imi weñ kuxtyiyel che' weñ muk' ja'al. <i>Jiñi kña' sam tyi wuts'oñel tyi yalo'pa'.</i>
Yäñäl	Päscha'	Jiñäch ty'añ mu'bä laj k'añ cha'añ mi imejlel lakäl bajche' tyak yilal chu' mi laj k'el. <i>Jiñi ajluk yäñal bajche' jiñi p'ok.</i>

Ch'ol	Ñelts'ijb	Isujmletyak ty'añ
Yäxpojañ	Päscha'	Ty'añ mu'bä laj k'äñ cha'añ mi lakäl bajche' yilaltyak chu' mi laj k'el. <i>Yäxpojañ iyopol jiñi kole m tye'.</i>
Ye'bal ijol ts'itya' ty'añ	K'	Ts'ijbäl añbä tyi iye'jbal jiñi kole m ts'ijbäl, ijiñäch mu'bä ipäs chu'bä mi ikajel tyi ajlel o mi its'ijbuñtyel.
Yik'ilel	K'	Ik' mu' bä ilok'eltyak tyi lak pi'älo'b, o tyi yañtyakbä chu'tyak añ. <i>Jiñi iyik'ilel iwich xtya'jol tsa' ibäktyesayoñ.</i> <i>Iyik'ilel awej tsa' iyisaj jiñi ch'ejew.</i>
Yowixlel	K'	Jiñäch tyomtyomñabä mi ilok'el che' mi lak tyikwesañ jiñi ja' o jiñi che' mi tyikwañ ach'ba lum tyi ik'äk'al k'iñ. <i>Tyomokñaj mi iletsel iyowix jiñi ja' che' woli tyi lojk.</i>

*Ili juñ tsa' mejli cha'añ mi ach'ämbeñ isujm
jiñi ts'itya' ty'añtyak mu'bä ikajel apejakañ
yik'oty ja'el cha'añ mi akáñtyak yambä ty'añ
mu'bä ikajel ak'añ tyi ts'ijb ila tyi juñ.*

*Mi ikaj atyajtyak ja'el ts'iji' ty'añtyak mu'bä
ikajel tyi k'äjñel tyi ts'ijb k'ämbiltyakbä
bajche' ity'añ kolem lum Tumbala, Tila
yik'oty sabaniya cha'añ mi añumeñ ñop
ty'añ awäjikbä wäle.*

*Jiñ cha'añ yom mi akáñ yik'oty mi aña'tyañ
iñuklel tyi k'äjñel ili ty'añtyak, kome jiñäch
mu'bä ikajel ikotyañety tyi ts'ijb tyi lak ty'añ
ch'ol.*

DISTRIBUCIÓN GRATUITA
Mi imajtyañ ajk'eljach

ch'ol • ch'ol • ch'ol • ch'ol • ch'ol • ch'ol • ch'ol • ch'ol • ch'ol • ch'ol • ch'ol • ch'ol • ch'ol